

Nr 219.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m.; given Drottningholms slott den 18 november 1949.

Under återopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m.

GUSTAF.

Herman Zetterberg.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

Syftet med förevarande proposition är att trygga ett svenskt inflytande över gruvföretag, som innehavas av utländska rättssubjekt eller av sådana svenska rättssubjekt i vilka ett icke alltför obetydligt utländskt inflytande kan göra sig gällande. I propositionen föreslås därför, att Konungen skall äga förordna att rätt till gruva eller andel däri som innehaves av dylikt rättssubjekt skall mot lösen avstås till Kronan eller annan som Konungen bestämmer.

Förslag
till
Lag
om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Innehaves rätt till gruva eller andel däri av utländsk medborgare, samfällighet eller stiftelse eller ock av svensk samfällighet, som enligt lagen om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag icke äger utan Konungens tillstånd förvärva inmutad mineralfyndighet, må Konungen, om synnerliga skäl föreligga att säkerställa svenskt inflytande över gruvföretaget, förordna att den rätt till gruva eller andel däri, varom fråga är, skall mot lösen avstås till kronan eller annan som Konungen bestämmer.

Inlösen som nu sagts skall omfatta jämväl annan rättsinnehavaren tillhörig lös eller fast egendom, som nyttjas i eller är avsedd för gruvverksamheten eller eljest är att hänföra till densamma.

2 §.

Skall egendom avstås enligt 1 §, äger Konungen förordna, att inlösen skall omfatta jämväl annan rättsinnehavarens egendom, som hör till någon i omedelbar anslutning till gruvföretaget bedriven rörelse.

I den mån rättsinnehavaren det begär, skall sådan egendom lösas, om eljest synnerligt men skulle uppstå för honom.

3 §.

Beträffande inlösen skall vad i lagen om expropriation finnes i allmänhet stadgat äga motsvarande tillämpning, i den mån ej annat föranledes av bestämmelserna i denna lag.

4 §.

Mål om inlösen skall upptagas av expropriationsdomstolen i den ort där gruvföretaget har sitt driftställe. Finnas driftställen inom olika expropriationsdomstolars områden, förordne Konungen att frågan om inlösen skall i sin helhet upptagas av den bland dessa domstolar som Konungen bestämmer.

5 §.

Avstås förutom lös egendom jämväl fast egendom, skall löseskilling bestämmas särskilt för den lösa egendomen. Föreligger sådant fall som i 6 § sägs, skall särskild löseskilling bestämmas för där avsedd egendom.

6 §.

Har någon till säkerhet för fordran panträtt i lös egendom, som avstås enligt denna lag, äger han, ändå att fordringen ej är förfallen till betalning, framför ägaren rätt att utfå sin fordran ur löseskillingen för denna egendom. Samma skall ock gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla egendomen till säkerhet för förfallen fordran.

Löseskilling för lös egendom, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningssmannen. Avser löseskillingen egendom, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall löseskillingen, där part det äskar, utgivas till överexekutor; och har denne att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

Vad i denna paragraf är stadgat gäller icke tomträtt eller vattenfallsrätt.

7 §.

Har någon på grund av förlagsinteckning förmånsrätt i egendom som skall lösas, åligger det domstolen att så snart ske kan underrätta inteckningshavaren, att talan om inlösen väckts.

Angående skyldighet för domstolen att tillsända bergmästaren underrättelse om beslut, varom anteckning jämlikt 78 § gruvlagen bör ske i gruvregistret, stadgas i nämnda lagrum.

Domstolen skall ock underrätta bergmästaren, när dom i mål om inlösen vunnit laga kraft. Visar egendomens innehavare, att inlösningsrätten förverkats, skall likaledes anmälan därom göras till bergmästaren.

Då inlösningen blivit fullbordad, åligger det länsstyrelsen att därom ofördröjligen göra anmälan till bergmästaren.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling; dock att ansökan om stämning i mål som avses i lagen ej må göras före den 1 januari 1950.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementensärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Drottningholms slott den 4 november 1949.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK, ANDERSSON.

T.f. chefen för justitiedepartementet, statsrådet Quensel, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *lagstiftning i syfte att säkerställa svenskt inflytande över gruvföretag inom riket*. Föredraganden anför följande.

Svensk rätt har på ett jämförelsevis sent stadium upptagit bestämmelser om utlännings rätt att förvärva fastighet och gruva. I 1734 års lag funnos sålunda inga uttryckliga stadganden i dessa ämnen, även om det av vissa där meddelade föreskrifter möjligen kunde anses indirekt framgå, att utlänning icke ägde fritt förvärva fast egendom i Sverige. Sedan sistnämnda fråga aktualiserats i slutet av 1820-talet, utfärdade emellertid Kungl. Maj:t den 3 oktober 1829 en kungörelse, vari »till förekommande av gällande författningars olika tillämpning» förklarades att utländsk undersåte, som icke erhållit svensk medborgarrätt, ej kunde anses berättigad att förvärva och besitta fast egendom i riket utan att han därtill undfått Kungl. Maj:ts tillstånd. Något förbud för utlänning att förvärva gruva här i riket fanns däremot icke stadgat vid denna tid, och icke heller meddelades i 1855 års gruvstadga några inskränkande bestämmelser med avseende å utlännings rätt att inmuta mineralfyndighet eller idka gruvdrift. Först genom en kungl. förordning den 12 april 1872 föreskrevs att utlänning icke ägde i riket bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift med mindre han erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att vistas i riket och Kungl. Maj:t jämväl på hans särskilda ansökning att få å fyndigheten eller gruvlägenheten anställa och fullfölja arbete funnit skäligt lämna bifall därtill. Vad sålunda stadgats skulle dock icke äga tillämplighet i fråga om fyndighet eller gruvlägenhet, som utlänning redan innehade på grund av behörig, före förordningens ikraftträdande vunnen besittningsrätt. Motsvarande bestämmelser inflöto sedermera i 1884 års gruvstadga (68 §). Genom lag den 20 oktober 1899 gjordes dessa föreskrifter något strängare. Utlänning skulle icke äga inmuta mineralfyndighet och, såsom förut, icke heller utan Kungl. Maj:ts tillstånd äga förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift.

Nu nämnda bestämmelser avsågo endast det fallet, att ett utländskt rätts- subjekt direkt förvärvade en fastighet eller en gruva. Men de erbjödo icke något skydd mot det indirekta förvärv, som kunde ske därigenom att ett utländskt rättssubjekt förskaffade sig herraväldet över ett svenskt bolag, som förut var eller därefter blev ägare av fast egendom eller gruva. Denna brist i den äldre lagstiftningen har man sökt avhjälpa genom lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag, vilken lag syftar till att på ett såvitt möjligt effektivt sätt skydda de svenska naturtillgångarna mot obehörig exploatering från utlänningars sida. Detta sitt syfte fullföljer 1916 års lag, vilken alltjämt är gällande, på olika linjer. Till en början föreskriver lagen, i anslutning till vad som tidigare gällde, förbud för utländska medborgare, samfälligheter och stiftelser att inmuta mineralfyndighet eller att utan tillstånd förvärva fast egendom eller förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift (1 §). Vidare stadgar lagen jämväl förbud för vissa svenska samfälligheter, i vilka ett utländskt inflytande kan tänkas förekomma, att utan tillstånd förvärva fast egendom, inmuta mineralfyndighet, förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift (2 §). Som en sammanfattande beteckning å utländska rättssubjekt och sådana svenska samfälligheter vilka äro skyldiga att inhämta tillstånd som nu sagts brukar stundom för korthetens skull användas uttrycket »farliga rättssubjekt». Och slutligen innehåller lagen bestämmelser, som avse att förhindra att farliga rättssubjekt förvärva herraväldet över vissa svenska aktiebolag, vilka vid lagens ikraftträdande innehade gruvor eller mera betydande naturtillgångar av annat slag (12—14 §§).

De svenska rättssubjekt som i 1916 års lag ålagts skyldighet att inhämta särskilt tillstånd vid förvärv av fast egendom eller gruva äro dels sådana handelsbolag vari finnas utländsk bolagsman och dels, med vissa i 18 § 2 stycket närmare angivna undantag, aktiebolag och ekonomiska föreningar. Aktiebolag äro underkastade olika regler allteftersom aktierna i bolaget äro ställda till innehavaren eller till viss man. Bolag med innehavareaktier — ett ringa fåtal — behandlas strängare än andra bolag; de äro alltid pliktiga att begära tillstånd vid förvärv av fast egendom eller gruva. I fråga om aktiebolag vilkas aktiebrev skola vara ställda till viss man genomför lagen en åtskillnad allteftersom aktier med olika röstvärde finnas eller ej. I det senare fallet kan bolaget befria sig från tvånget att söka tillstånd vid varje särskilt förvärv genom att i bolagsordningen införa förbehåll, som förhindrar att någon större del av aktierna förvärvas av farliga rättssubjekt. Beträffande den förra gruppen, d. v. s. bolag i vilka aktier med olika röstvärde finnas, gällde ursprungligen att förbehållet skulle avse viss del av röstetalet. Härigenom uteslöts emellertid icke möjligheten att en mycket betydande del av aktiekapitalet kom att innehavas av farliga rättssubjekt, blott röstetalet för aktieinnehavet understeg den i lagen angivna gränsen. Sedan det visat sig, att till följd härav utländskt inflytande i bl. a. vissa norrländska gruvbolag kunde — i strid mot lagens syfte men i överensstämmelse med

lagens formella innehåll — göra sig gällande i en ur svensk synpunkt icke önskvärd utsträckning, genomfördes år 1934 en lagändring, som innebar att förbehållet skulle avse icke blott andel i röstetalet utan även andel i aktiekapitalet. I syfte att hindra kringgående av 1916 års lag tillkom likaledes år 1934 en lagstiftning om bulvanförhållande i fråga om aktier i vissa bolag.

Det må framhållas, att enligt en övergångsbestämmelse till 1916 års lag vad i lagen stadgas om att inmutad mineralfyndighet ej må bearbetas eller gruvdrift idkas utan Konungens tillstånd icke skall äga tillämpning i fråga om inmutad mineralfyndighet eller gruvlägenhet, vilken innehaves eller bearbetas på grund av rättighet som förvärvats före lagens ikraftträdande.

Såsom förut nämnts innehåller 1916 års lag stadganden, som syfta till att förhindra utländskt inflytande över vissa svenska aktiebolag, vilka vid lagens ikraftträdande innehade gruvor eller mera betydande naturtillgångar av annat slag. Metoden har här varit att stadga förbud för farliga rättssubjekt att förvärva aktier i bolagen. Det är emellertid att märka, dels att förbudet endast avser bolag vars aktier skola vara ställda till viss man och dels att aktier vilka redan vid lagens ikraftträdande befunno sig i utländsk ägo icke drabbas av förbudet.

Ställer man sig härefter frågan huruvida utländska intressen i någon större utsträckning göra sig gällande i svenska gruvor, måste svaret bli att så knappast kan anses vara fallet, om ock — såsom av den fortsatta redogörelsen kommer att närmare framgå — några stora och betydelsefulla gruvföretag alltjämt befinna sig i utländsk ägo. Vid tiden för tillkomsten av 1916 års lag tedde sig emellertid förhållandena helt annorlunda. Visserligen hade de engelska intressen i Gällivare malmfält som härledde sig från 1860-talet avvecklats redan omkring 1890¹ och huvudparten av malmfyndigheterna i Norrbottens län blivit — för att återgiva föredragande departementschefens anförande i den proposition som ligger till grund för 1916 års lag (nr 137/1916 s. 42) — »genom de mellan staten och de stora norrländska gruvbolagen träffade avtal och därmed sammanhängande åtgärder — — — i möjligaste mån tryggade mot utländskt förvärv». Men den utländska spekulationen hade i stället riktat sig på förvärv av de mellansvenska malmfyndigheterna, särskilt järnmalmstillgångarna, av vilka senare redan i början av år 1913 omkring en sjättedel var i utländsk ägo, största delen på grund av inköp under åren 1910—1912. Även under åren närmast därefter hade det utländska förvärvet i någon mån fortgått.² Efter tillkomsten av 1916 års lag ha emellertid de flesta utländska intressena i svenska gruvor undan för undan avvecklats. Sålunda kan näm-

¹ Jfr SOU 1924: 32 s. 93.

² En närmare redogörelse för omfattningen av det utländska gruvförvärvet inom den mellansvenska bergslagen återfinnes i prop. nr 137/1916 s. 78 ff. Vidare må nämnas, att aktiebolagskommitténs år 1908 avgivna betänkande innehåller viss utredning om den utsträckning, i vilken utlänningar vid tiden närmast före betänkandets avgivande voro delägare i svenska aktiebolag, som ägde fast egendom eller idkade gruvdrift här i riket (s. 120 ff).

nas, att Stråssa järnmalmfält i Örebro län år 1917 övergick från österrikisk ägo till Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund samt att Kaveltorps bly- och zinkgruvor i samma län likaledes år 1917 övergingo från tysk i svensk ägo. Vidare må erinras om att statsmakterna funnit det angeläget ur svensk synpunkt att fränkoppla de utländska (tyska) intressena i Ruotivare och Wallatj malmfält i Norrbottens län och att staten fördenskull år 1939 förvärvade aktiestocken i Ruotivare grufaktiebolag (se prop. nr 255/1939). Av särskilt stor betydelse i förevarande sammanhang är slutligen den avveckling av alla efter andra världskriget ännu kvarstående tyska intressen i svenska gruvor, som redan skett eller för närvarande pågår i flyktkapitalbyråns regi. I detta hänseende må till en början nämnas, att kronan genom avtal den 16 september 1949 under förbehåll av riksdagens godkännande förvärvat de gruvor i den mellansvenska bergslagen, som ägts av Hörkens gruvaktiebolag, Håksbergs nya grufaktiebolag, Grufaktiebolaget Lekomberg, Aktiebolaget Stollbergs grufvor och anrikningsverk, Stora Långviks grufaktiebolag samt Aktiebolaget nya Nora-grufvorna. Vidare må nämnas, att Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag den 30 maj 1949 förvärvat de tyskkontrollerade aktierna i Bergverksaktiebolaget Vulcanus samt att utredning pågår om avveckling av de tyska intressena i Aktiebolaget Smålands Taberg, Ludvika Gruvaktiebolag Hemgruvan samt Skandinaviska Gruvaktiebolaget, Hedemora.

Bortsett från de ännu icke slutgiltigt avvecklade utländska intressena i vissa s. k. tyskgruvor torde för närvarande allenast ett jämförelsevis obetydligt antal svenska gruvor ägas eller kontrolleras av utländska rättssubjekt. Några av dessa gruvor, såsom Stora Strands koppargruvor i Dalsland och Aktiebolaget Branteviks gruvor i Kristianstads län, äro såtillvida av underordnat intresse i detta sammanhang, att något arbete icke bedrivs där. De mera betydelsefulla och alltjämt i drift varande svenska gruvor, som för närvarande — direkt eller indirekt — befinna sig i utländsk ägo, äro dels de järnmalmsgruvor vid Koskullskulle i Gällivare malmfält, Norrbottens län, som ägas av Bergverksaktiebolaget Freja, och dels Åmmebergs zinkmalmsgruvor i Örebro och Östergötlands län. Sistnämnda gruvor ägas av ett belgiskt bolag, La Société des mines et fonderies de zinc de la Vieille Montagne. Enligt vad en av kommerskollegium företagen undersökning ger vid handen,¹ har det belgiska bolaget förvärvat flertalet av sina i Sverige innehavda gruvrättigheter före ikraftträdandet av den förut omnämnda förordningen den 12 april 1872, närmare bestämt redan 1857. Några fyndigheter har bolaget dock förvärvat först 1889 och 1928, men dessa förvärv ha skett jämlikt särskilda tillstånd av Kungl. Maj:t. Vad härefter det nyss omnämnda Bergverksaktiebolaget Freja beträffar är detta, till skillnad mot bolaget Vieille Montagne, ett svenskt bolag. Det inregistrerades år 1898, och utländska rättssubjekt förvärvade förmodligen redan från början men i varje fall före ikraftträdandet av 1916 års lag så gott som samtliga

¹ Se andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 12/1945 s. 3 f.

aktier i bolaget. I mitten av 1930-talet torde aktierna i Freja ha ägts av det tjeckiska företaget Witkowitz Bergbau- und Eisenhütten-Gewerkschaft, men i mars 1939 antecknades ett engelskt bolag, Metal Industries Investments Limited, i aktieboken såsom ägare av samtliga aktier utom fyra. I november 1939 väckte Gewerkschaft, vilket företag då stod under s. k. kommissarisk förvaltning, talan vid svensk domstol med yrkande att Gewerkschaft måtte förklaras vara framför Metal ägare till nämnda aktier. Denna process förklarades så småningom vilande och dess återupptagande skulle vara beroende på anmälan av part (Svea hovrätts utslag den 21 januari 1943 i anledning av besvär över Stockholms rådhusrätts beslut den 10 september 1941). Målet har hittills icke återupptagits. Däremot har äganderätten till aktierna i Freja, vilka för närvarande äro deponerade i England, blivit föremål för rättegång vid engelsk domstol. Sedan Gewerkschaft, som efter det andra världskrigets slut blivit nationaliserat, vidhållit sitt anspråk på äganderätten till aktierna i Freja, har nämligen Metal jämte viss annan kärande instämt bl. a. det nationaliserade Gewerkschaft till engelsk domstol med yrkande att aktierna i Freja måtte förklaras tillhöra Metal eller, i andra hand, medkäranden. Denna process befinner sig emellertid ännu på ett rent förberedande stadium. — Frejas bolagsordning innehåller icke något sådant förbehåll som avses i 1916 års lag. Bolagets aktiekapital utgör för närvarande 2 600 000 kronor.

Beträffande de av bolaget Vieille Montagne innehavda svenska gruvrättigheterna må här nämnas, att 1945 års riksdag hade att pröva en i andra kammaren av herr L. Lindahl m. fl. väckt motion (nr 268), vari hävdades att de utländska intressena i Ämmebergs zinkmalmgruvor borde avvecklas, eventuellt genom överförande av det belgiska bolagets svenska gruvor och anläggningar i statens ägo. Såsom motivering härför åberopade motionärerna främst, att bolagets utländska styrelse visat ett med åren alltmera slappnande intresse för sina anställda i Sverige, vilket tagit sig uttryck i likgiltighet och försummelse i sociala frågor. Därjämte framhöllo motionärerna, att zinkmalmsförekomsten i Ämmeberg hade den karaktär, att dess införlivande i samhällets ägo icke saknade betydelse ur landets synpunkt. Motionen, som utmynnade i en begäran om offentlig utredning av frågan, behandlades av andra kammarens tredje tillfälliga utskott, som i sitt utlåtande (nr 12) anförde, att de påtalade sociala missförhållandena icke kunde anses motivera några statliga ingripanden samt att något intresse att försäkra det allmänna om nämnda zinkmalmstillgångar icke kunde anses föreligga. Utskottet hemställde därför, att motionen icke måtte föranleda någon åtgärd, och denna hemställan bifölls av riksdagen.

Av den nu lämnade redogörelsen framgår, att 1916 års lag icke möjliggör en avveckling av de utländska intressen som vid lagens tillkomst funnos i svenska gruvor. Tydligt är, att i vissa fall betydande olägenheter kunna följa av denna lagstiftningens begränsning. I anledning härav har inom justitiedepartementet utarbetats ett utkast till lag om inlö-

sen i vissa fall av rätt till gruva m. m. Enligt detta utkast skulle rätt till gruva eller andel däri, som innehades av utländskt eller »färligt» svenskt rättssubjekt, kunna genom inlösen tagas i anspråk av kronan eller annan som Konungen bestämde, därest Konungen funne synnerliga skäl föreligga att säkerställa svenskt inflytande över gruvföretaget. Utkastet upptog därjämte föreskrifter rörande omfattningen av den egendom som skulle inlösas och en bestämmelse av innehåll att beträffande inlösen vad i lagen om expropriation funnes i allmänhet stadgat skulle äga motsvarande tillämpning, där ej annat föranleddes av vissa i utkastet upptagna föreskrifter.

Över detta lagutkast ha efter remiss yttranden avgivits av kommerskollegium och industriförbundet.

Kommerskollegium har anfört, att det ur de synpunkter kollegium närmast torde ha att anlägga icke syntes uteslutet, att sådan inlösen som omfördades i utkastet kunde vara av behovet påkallad i enstaka fall, varför kollegium icke ville motsätta sig en lagstiftning på grundval av utkastet. Ej heller i övrigt har kollegium funnit skäl till erinran mot utkastet.

Industriförbundet anför:

Det torde icke behöva råda någon tvekan om att situationer kunna uppkomma, då det skulle te sig som en besvärande utrikespolitisk belastning, om utländska intressen behärskade viktiga svenska mineralförekomster. Inskränkningsslagen bereder icke tillräckligt skydd i dylika situationer. Det synes därför rimligt om de överväganden, som föranledde inskränkningsslagen, fullföljdes genom att möjligheter tillskapades för att i svensk ägo överföra mineralfyndigheter, som kunna förorsaka svårigheter ur nyss nämnda synpunkter. Härvid bör självfallet tillses att ägarens berättigade intressen i görligaste mån skyddas genom att han erhåller full ersättning för egendomen. Detta krav har i lagutkastet tillgodosetts därigenom att inlösningssförfarandet anknutits till expropriationslagens bestämmelser. I utkastet lämnas öppet, huruvida vid expropriation mineralfyndigheten skall övertagas av staten eller annat svenskt rättssubjekt, en anordning som förbundet funnit riktig och därför förordar.

På grund av vad sålunda anförts och med hänsyn till att den föreslagna lagen endast kan förväntas komma till användning i speciella undantags-situationer, vill industriförbundet för sin del tillstyrka förslaget.

Departementschefen.

Såsom förut framhållits har lagstiftningen alltsedan 1870-talet innehållit stadganden, vilka möjliggjort en viss kontroll över och begränsning av utländska intressen i svenska gruvor. Någon tid efter det första världskrigets utbrott skärptes dessa stadganden, och senare har lagstiftaren ånyo ingripit för att ytterligare stärka skyddet mot en utländsk exploatering av våra mineralfyndigheter. Motiven till dessa åtgärder ligga i öppen dag. En stat kan svårligen tolerera ett alltför stort främmande herravälde över den ur olika synpunkter utomordentligt betydelsefulla naturtillgång som dess gruvor utgöra. Innan mera effektiva hinder restes mot att utländska

rättssubjekt direkt eller indirekt förvärvade ett bestämmande inflytande över mineralfyndigheterna i vårt land, hade emellertid en mycket betydande del av särskilt våra järnmalmstillgångar kommit i utländsk ägo. Lagen ingrep icke mot dessa äldre förvärv, men såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår ha förhållandena likväl i praktiken utvecklats på ett ur svensk synpunkt mycket gynnsamt sätt, i det att de flesta utländska intressena i våra gruvor undan för undan avvecklats. Rörande denna utveckling må bland annat erinras om det statliga förvärv av ett större antal s. k. tyskgruvor, för vilket i det föregående redogjorts. Alltjämt ägas eller kontrolleras emellertid vissa betydelsefulla svenska gruvor av utländska rättssubjekt, andra än tyska. Någon laglig möjlighet att avveckla de främmande intressena i jämväl dessa gruvor finnes för närvarande icke. Enligt min mening framstår detta såsom en brist i lagstiftningen, vilken bör avhjälpas trots att nämnda gruvor äro jämförelsevis få till antalet. Jag vill i detta hänseende särskilt framhålla de betydande olägenheter ur svensk synpunkt, som kunna uppstå med avseende å de i Norrbottens län belägna gruvfyndigheter, vilka innehavas av Bergverksaktiebolaget Freja. Detta bolag är visserligen svenskt, men aktierna däri äro alltsedan tiden före tillkomsten av 1916 års lag i utländsk ägo, låt vara att det är ovisst vilket utländskt rättssubjekt som för närvarande är rätter ägare till aktierna. Den omständigheten att nämnda aktier, utan hinder i svensk lag, kunna bli ett spekulationsobjekt på den internationella marknaden måste med hänsyn till gruvföretagets belägenhet i omedelbar förbindelse med en huvuddel av de malmfyndigheter som bearbetas av Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag — där staten är hälftendelägare — och i betraktande jämväl av mineralens art och kvalitet anses innebära en väsentlig risk ur svensk synpunkt.

På grund av vad sålunda anförts vill jag tillstyrka en lagstiftning efter de linjer, som angivits i det förut omnämnda lagutkastet. Detta syftar just till att skapa en laglig möjlighet att genom tvångsinlösen i svensk ägo överföra vissa av utländska eller farliga svenska rättssubjekt innehavda gruvföretag. En lagstiftning med detta syfte har också tillstyrkts av de i ärendet hörda remissinstanserna.

Enligt utkastet skulle ett förordnande om tvångsinlösen icke kunna meddelas med mindre synnerliga skäl förelåge att säkerställa svenskt inflytande över gruvföretaget. Detta förslag vill jag för egen del biträda. De möjligheter som den föreslagna lagstiftningen skulle erbjuda böra med andra ord utnyttjas endast i sådana fall, då ett särskilt betydelsefullt nationellt intresse det påkallar. Utkastet innebar vidare att, därest förordnande om tvångsinlösen meddelades, gruvföretaget skulle avstås antingen till kronan eller till annan som Konungen bestämde. Även på denna punkt anser jag mig kunna godtaga utkastet. Därest flera, i och för sig godtagbara inlösare skulle kunna tänkas, bör valet mellan dem träffas med hänsyn till vad som är lämpligast ur driftsmässig eller allmän ekonomisk synpunkt.

I enlighet med vad nu sagts har inom justitiedepartementet utarbetats ett förslag till lag om inlösen i vissa fall av rätt till gru-

va m. m. Förslaget, som i allt väsentligt överensstämmer med det remitterade utkastet, torde få såsom bilaga fogas till protokollet i detta ärende.

Rörande det närmare innehållet i detta förslag må, utöver vad redan sagts, här anföras följande.

I 1 § första stycket, som upptager förutsättningarna för tvångsinlösen, angives såsom objekt för inlösen rätt till gruva eller andel däri (jfr 65 § gruvlagen). Begreppet rätt till gruva täcker i detta sammanhang jämväl nyttjanderätt. I andra stycket regleras närmare vilken egendom som skall avstås. Enligt detta lagrum skall inlösen omfatta, förutom gruvrätten, jämväl annan rättsinnehavaren tillhörig lös eller fast egendom, som nyttjas i eller är avsedd för gruvverksamheten. Inlösen skall alltså omfatta exempelvis all för gruvverksamheten avsedd mark, vare sig marken tagits i anspråk enligt reglerna i gruvlagen eller den förvärvats genom avtal, vidare gruvanläggningar och personalbostäder, maskiner och redskap ävensom förråd av brutna produkter jämte anordningar och anläggningar för dessas lagring och hantering, oavsett huruvida produkterna finnas i eller vid själva gruvan eller annorstädes. Jämväl till förmån för gruvan förvärvad rätt till servitut och andra rättigheter, såsom nyttjanderätt och rätt till elektrisk kraft, skola lösas.

I 2 § ha upptagits bestämmelser, genom vilka å ena sidan Konungen erhållit möjlighet förordna att inlösen skall omfatta jämväl egendom som hör till någon i omedelbar anslutning till gruvföretaget bedriven rörelse, samt å andra sidan (jfr 12 § expropriationslagen) egendomens ägare fått möjlighet att under viss närmare angiven förutsättning genomdriva att inlösen utvidgas till att omfatta sådan egendom.

Självfallet kan det i praktiken understundom erbjuda svårigheter att avgöra, om viss egendom är att hänföra till gruvverksamheten och alltså faller under 1 §. Till gruvverksamhet i lagens mening är att räkna gruvbrytning och krossning samt, åtminstone i regel, jämväl anrikning. Hit torde däremot ej kunna hänföras sådan efter anrikningen följande verksamhet som avser utvinnande av metaller genom smältning eller andra åtgärder eller verksamhet för metallernas vidare beredning. Att jämväl egendom som hör till verksamhet av sistnämnda slag under vissa förutsättningar kan bli föremål för inlösen, följer av 2 §.

Beträffande både 1 och 2 §§ må framhållas, att om den från vilken inlösen skall ske endast till viss del äger den egendom som nyttjas i eller är avsedd för gruvverksamheten eller som hör till den i anslutning till gruvföretaget bedrivna rörelsen, det är allenast hans del i egendomen som skall lösas.

Inlösen enligt den föreslagna lagen kommer tydligen att i huvudsak avse lös egendom. Såsom förut antytts kan emellertid även fast egendom komma att tagas i anspråk. Ehuru expropriationslagen i princip avser endast fast egendom, har det emellertid befunnits möjligt att låta expropriationslagens bestämmelser i huvudsak gälla vid inlösen jämväl av lös egendom. Med an-

ledning härav har i 3 § såsom huvudregel stadgats att de allmänna bestämmelserna i lagen om expropriation skola äga motsvarande tillämpning beträffande inlösen. Vissa modifikationer i eller tillägg till dessa bestämmelser äro emellertid erforderliga. Dessa återfinnas i 2 § andra punkten, 4—6 §§ och 7 § andra, tredje och fjärde styckena i den föreslagna lagen. En erinran om dessa särskilda bestämmelser har upptagits i 3 §.

I detta sammanhang må erinras om det förslag till lag angående ändring i lagen om expropriation, som framlagts i proposition nr 184 till årets riksdag. Nu föreliggande förslag har upprättats från den utgångspunkten att det i propositionen framlagda förslaget blir upphöjt till lag.

I 4 § ha upptagits föreskrifter om laga domstol i mål angående inlösen.

Bestämmelserna i 5 § innebära, att löseskilling alltid skall bestämmas särskilt för lös egendom samt att i några speciella fall en ytterligare uppdelning av denna löseskilling skall äga rum. En självklar följd av stadgandet är, att därest jämväl fast egendom löses, löseskilling för sådan egendom skall bestämmas särskilt, varvid expropriationslagens regler härom skola beaktas.

Lagförslagets 6 § innehåller bestämmelser av innebörd att panthavare m. fl. sakägare äro berättigade att framför ägaren utfå sin fordran ur löseskillingen för den egendom, till vilken de ha någon särskild rätt, ändå att fordringen ej är förfallen till betalning. Motsvarande föreskrifter finnas i exempelvis 21 § allmänna förfogandelagen.

Den i 7 § första stycket upptagna bestämmelsen utgör en motsvarighet till vad i 72 § utsökningslagen finnes stadgat om skyldighet för utmätningsman att underrätta innehavare av förlagsinteckning rörande utmätning av förlagsegendom. Av bestämmelsen torde följa, att domstolen är skyldig att undersöka, huruvida någon förlagsinteckning finnes i egendomen. Det må i detta sammanhang framhållas, att vad i förordningen den 19 april 1883 angående förlagsinteckning är stadgat om följderna av att förlagsegendom säljes (6 §) eller att förlagstagares rörelse överlättes (11 §) måste anses tillämpligt, när inlösen sker enligt den nu föreslagna lagen.

I 7 § andra stycket har intagits en hänvisning till bestämmelserna om underrättelseskyldighet i 78 § gruvlagen. Dessa bestämmelser medföra dels att bergmästaren av domstolen skall underrättas om beslut enligt vilket stämning utfärdas eller varigenom domstolen i anledning av återkallelse skiljer målet från sig, dels ock att dom i målet skall översändas till bergmästaren. I tredje och fjärde styckena av förevarande paragraf ha upptagits vissa ytterligare regler om underrättelseskyldighet.

Då det icke är uteslutet, att förordnande om inlösen kan behöva meddelas redan innevarande år, torde lagen böra träda i kraft omedelbart. Med hänsyn till att lagförslaget bygger på det förut omnämnda förslaget till lag angående ändring i expropriationslagen samt att de lagändringar som upptagas i sistnämnda förslag äro avsedda att träda i kraft först vid årsskiftet, bör emellertid ansökan om stämning i mål om inlösen icke få göras före den 1 januari 1950.

Föredraganden hemställer att lagrådets utlåtande över lagförslaget, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

B. Sandberg.

Förslag
till
Lag
om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m.

Häri genom förordnas som följer.

1 §.

Innehaves rätt till gruva eller andel däri av utländsk medborgare, samfällighet eller stiftelse eller ock av svensk samfällighet, som enligt lagen om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag icke äger utan Konungens tillstånd förvärva inmutad mineralfyndighet, må Konungen, om synnerliga skäl föreligga att säkerställa svenskt inflytande över gruvföretaget, förordna att gruvrätten i fråga skall mot lösen avstås till kronan eller annan som Konungen bestämmer.

Inlösen som nu sagts skall omfatta, förutom gruvrätten, jämväl annan rättsinnehavaren tillhörig lös eller fast egendom, som nyttjas i eller är avsedd för gruvverksamheten.

2 §.

Skall egendom avstås enligt 1 §, äger Konungen förordna, att inlösen skall omfatta jämväl annan rättsinnehavarens egendom, som hör till någon i omedelbar anslutning till gruvföretaget bedriven rörelse. I den mån rättsinnehavaren det begär, skall sådan egendom lösas, om eljest synnerligt men skulle uppstå för honom.

3 §.

Beträffande inlösen skall vad i lagen om expropriation finnes i allmänhet stadgat äga motsvarande tillämpning, i den mån ej annat föranledes av bestämmelserna i denna lag.

4 §.

Mål om inlösen skall upptagas av expropriationsdomstolen i den ort där gruvföretaget har sitt driftställe. Finnas driftställen inom olika expropriationsdomstolars områden, förordne Konungen att frågan om inlösen skall i sin helhet upptagas av den bland dessa domstolar som Konungen bestämmer.

5 §.

Avstås förutom lös egendom jämväl fast egendom, skall löseskilling bestämmas särskilt för den lösa egendomen. Föreligger sådant fall som i 6 § sägs, skall särskild löseskilling bestämmas för där avsedd egendom.

6 §.

Har någon till säkerhet för fordran panträtt i lös egendom, som avstås enligt denna lag, äger han, ändå att fordringen ej är förfallen till betalning, framför ägaren rätt att utfå sin fordran ur löseskillingen för denna egendom. Samma skall ock gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla egendomen till säkerhet för förfallen fordran.

Löseskillning för lös egendom, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningsmannen. Avser löseskillingen egendom, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall överexekutor, där part det äskar, med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

Vad i denna paragraf är stadgat gäller icke tomträtt eller vattenfallsrätt.

7 §.

Har någon på grund av förlagsinteckning förmånsrätt i egendom som skall lösas, åligger det domstolen att så snart ske kan underrätta inteckningshavaren, att talan om inlösen väckts.

Angående skyldighet för domstolen att tillsända bergmästaren underrättelse om beslut, varom anteckning jämlikt 78 § gruvlagen bör ske i gruvregistret, stadgas i nämnda lagrum.

Domstolen skall ock underrätta bergmästaren, när dom i mål om inlösen vunnit laga kraft. Visar egendomens innehavare, att inlösningsrätten förverkats, skall likaledes anmälan därom göras till bergmästaren.

Då inlösningsen blivit fullbordad, åligger det länsstyrelsen att därom ofördröjligen göra anmälan till bergmästaren.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling; dock att ansökan om stämning i mål som avses i lagen ej må göras före den 1 januari 1950.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 18 november 1949.

Närvarande:

justitieråden GEIJER,
DAHLMAN,
LECH,
regeringsrådet QUENSEL.

Enligt lagrådet den 16 november 1949 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 4 november 1949, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m.*

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av e. o. hovrättsassessorn S. Dennemark.

Förslaget föranledde följande yttranden.

Lagrådet:

I överensstämmelse med gruvlagens terminologi har i 1 §, för fall då gruvan innehas av flera med särskilda andelar, endast totaliteten av dessa betecknats som rätt till gruva. Det ligger nära till hands att i detta hänseende förstå de i samma paragraf begagnade uttrycken »gruvrätten i fråga» och »gruvrätten» som liktydiga med »rätt till gruva». Men i så fall ledes man till den icke åsyftade tolkningen att, där viss eller vissa av andelarna men icke alla tillhöra rättssubjekt av här ifrågavarande slag, ett förordnande om tvångsinlösen skall eller må avse alla andelarna. Lagtexten synes därför tarva förtydligande i förevarande hänseende.

Enligt remissprotokollet avses med bestämmelsen i 1 § andra stycket bl. a. förråd av brutna produkter jämte anordningar och anläggningar för dessas lagring och hantering, oavsett huruvida produkterna finnas i eller vid själva gruvan eller annorstädes. Det är klart att uttalandet härom icke syftar på fall, då produkterna redan gjorts till föremål för förädling i sådan verksamhet, som enligt förslagetets motiv icke skall hänföras till gruvverksamhet. Med detta fall torde böra likställas det, då produkterna, ehuru ännu icke bearbetade utöver vad som sker i gruvverksamheten, överförts från

platsen för denna till platsen för förädlingsverksamheten och således kunna betraktas som för sistnämnda rörelse anskaffade råmaterial eller halvfabrikat. Det ställe inom landet, där produkterna finnas, synes även eljest kunna få betydelse i förevarande hänseende. Om de t. ex. bortförts till helt annan del av landet och där lagrats i avbidan på utskeppning eller kanske redan fastats på fartyg, torde de, åtminstone om ej särskilda förhållanden föranleda till annat, icke längre böra hänföras till gruvverksamheten. De nyssberörda uttalandena om anordningar och anläggningar för lagring och hantering torde gälla fall då dylik egendom är avsedd uteslutande eller väsentligen för gruvverksamhetens produkter. Med hänsyn till att omständigheterna kunna vara mycket växlande lärer spørsmålet vad som utan särskilt, enligt 2 § meddelat förordnande skall anses inbegripet under ett förordnande enligt 1 §, få till stor del överlåtas åt rättstillämpningen. Emellertid torde det i den föreslagna lagtexten begagnade uttrycket »egendom, som nyttjas i eller är avsedd för gruvverksamheten» svårigen enligt allmänt språkbruk kunna omfatta själva produkterna av verksamheten, sedan de fått den förädlingsgrad, att ytterligare bearbetning ej är att betrakta som gruvverksamhet. Det synes alltså behövt att på något sätt komplettera samma uttryck, exempelvis genom att tillägga orden »eller eljest är att hänföra till densamma».

Fråga, som avses i andra punkten av 2 §, torde enligt förslagets mening tillhöra domstols prövning och icke, i likhet med det spørsmål som avhandlas omedelbart förut i paragrafen, ankomma på Konungens förordnande. Även detta förhållande synes böra på något sätt komma till tydligare uttryck.

I 6 §, som avfattats efter förebild i allmänna förfogandelagen, har i andra styckets andra punkt den i sistnämnda lag upptagna föreskriften, att belopp varom är fråga skall utgivas till överexekutor, icke fått någon motsvarighet. Då länsstyrelsen, hos vilken löseskillingen skall nedsättas, icke alltid är vederbörande överexekutor, synes förslaget i denna del böra ändras till överensstämmelse med förfogandelagen.

Regeringsrådet Quensel tillade att den i motiven till förslaget anvisade tolkningen av 6 och 11 §§ i förordningen om förlagsinteckning knappast syntes vara alldeles självklar samt att för en uttrycklig bestämmelse också talade, att den exakta tidpunkten för inträdet av de ifrågavarande rättsverkningarna, vilken kunde tänkas äga stor betydelse för inteckningshavarens möjlighet att utfå sin rätt, torde behöva anges och böra förläggas till ett tidigare skede av förfarandet än det som motsvarades av fullbordan av expropriation.

Ur protokollet:
Bengt Larson.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Drottningholms slott den 18 november 1949.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDEÉN, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK, ANDERSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, lagrådets denna dag avgivna utlåtande över det den 4 november 1949 till lagrådet remitterade förslaget till *lag om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m.*

Efter redogörelse för lagrådets yttrande anför föredraganden följande.

Med anledning av vad lagrådet anmärkt rörande de i 1 § begagnade uttrycken »gruvrätten i fråga» (första stycket) och »gruvrätten» (andra stycket) har det förstnämnda uttrycket ersatts med »den rätt till gruva eller andel däri, varom fråga är» varjämte orden »förutom gruvrätten» i andra stycket ansetts kunna utgå. Därjämte har det i samma stycke använda uttrycket »egendom, som nyttjas i eller är avsedd för gruvverksamheten» i förtydligande syfte kompletterats på sätt lagrådet förordat.

Vad angår lagrådets erinran vid 2 § andra punkten vill jag framhålla, att av hänvisningen i 3 § till expropriationslagen måste anses följa att det ankommer på domstolen att pröva ett av gruvrättsinnehavaren väckt yrkande att inlösningsen skall utvidgas till att omfatta i 2 § omnämnd egendom. Med anledning av lagrådets erinran har emellertid andra punkten i paragrafen upptagits i ett särskilt stycke för att därigenom tydligare skall framgå att det i fråga om prövningsmyndigheten föreligger skillnad mellan denna bestämmelse och den i det remitterade förslaget omedelbart förut givna regeln om utvidgning jämlikt förordnande av Kungl. Maj:t.

Lagrådets erinran beträffande 6 § har beaktats.

Föredraganden hemställer att det sålunda jämkade förslaget måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Nils Grass.